

10.052
1.
1052.1
NICOLAE DOBRESCU

CONTRIBUȚIUNI

LA

ISTORIA BISERICII ROMÂNE

IN SECOLUL XV-lea.

PUBLICAT ÎNTÂI ÎN «CONVORBIRI LITERARE».

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-R IOAN ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16.

17.060.

1907

Trandafir
superior

N. Dobrescu

303443

NICOLAE DOBRESCU

Inv. 10052.

CONTROL 195

CONTRIBUȚIUNI

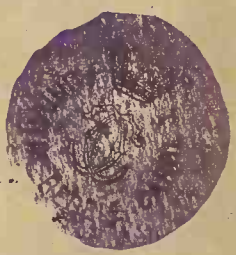
LA

ISTORIA BISERICII ROMÂNE

IN SECOLUL XV-lea.

PUBLICAT ÎNTÂI ÎN «CONVORBIRI LITERARE».

**BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI**

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL” S-SOR ION ST. RASIDESCU.
16, STRADA DOAMNEI, 16

1907

981.05(1.00)

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 10052

CONTROL 199

EC40/05

B. C. U. Bucuresti

C14223

I. Mitropolia Moldovei.

Conflictul bisericesc, iscat între Patriarhia din Constantinopol și noul principat al Moldovei, prin anii 1391—1392 (1), ținu până în timpul lui Alexandru cel Bun, care se urcă pe tron în anul 1400 (2), Aprilie 23 (după cronica bistrițeană) (3). Una din cele dintâi griji ale acestui Domn fu să aplaneze conflictul cu Patriarhia, ce dura aproape de un deceniu. Deputațiunea trimisă de el la Constantinopol, prin Iunie 1401, obținu în Iulie (4) de la Patriarhie împă-

(1) Asupra cauzelor și fazelor acestui conflict vezi studiul „*Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*”, București 1906, pp. 88—108, de N. Dobrescu (apărut întâi în *Biserica ortodoxă română*, anul XXIX, No. 2—10). Urmarea acelu studiu sânt „contribuțiunile” de față.

(2) D. Onciul, *Originile Principatelor*, p. 252 și *Cursul din 1900 litografiat*, p. 303. — G. Popovici „*Anul dela Martie*” în *Convorb. lit.* an. XXXIX, p. 219. — N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha 1905, I, pp. 297—298.

(3) I. Bogdan, *Cronice inedite*, pp. 35 și 44.

(4) Decisiunea sinodului patriarhal în această privință poartă data de 26 Iulie 1401. Din Iulie 1401 e și scrisoarea adresată de Patriarhie Domnitorului Moldovei, cfr. Miklosich-Müller: *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, p. 528—533.

care, cu condițiune însă ca, înainte de stabilirea definitivă a păcii, doi împuterniciți ai Patriarhului să vină în Moldova și să cerceteze la fața locului, spre a vedea dacă cele spuse cu privire la mitropolitul Iosif (1) sânt într'adevăr așa după cum susținea deputațiunea moldoveană (2). Împuterniciții patriarhali: ieromonahul kir Grigorie și Manuel Arhontele diacon, venind în țară, se putură lesne încredința că Iosif a fost într'adevăr sfințit episcop (pentru Cetatea Albă) de către Antonie mitropolitul Haliului, și că nu a venit de aiurea, precum se afirma în sferele patriarhale. Atunci, prin August — Septemvrie 1401, se făcu împăcarea definitivă: mitropolitul Iosif fu recunoscut de Patriarhie ca „adevăratul, legalul mitropolit“ al „Moldovlahiei“ (3), iar biserica Moldovei recunoscă supremația bisericească a Patriarhiei din Constantinopol (4). — Cu chipul acesta fu aplanat conflictul bisericesc, și se regulă pozițiunea bisericii moldovene față de Patriarhia constantinopolitană. „Luarea binecuvântării dela Patriarhia dela Răsărit“, după expresiunea cronicarului Ureche (5), avea să servească de normă și la viitoarele așezări de mitropoliți ai Moldovei.

Dar aplanarea conflictului cu Patriarhia era numai cea dintâi din măsurile luate de Alexandru cel Bun și care aveau toate de obiect organizarea internă a bisericii moldovene, al cărei merit revine în cea mai mare parte acestui Domnitor.

(1) Numit în decisiunea sinodului patriarhal numai „episcop“, pe când în scrisoarea adresată Domnului Moldovei e numit „mitropolit“. Asupra întrebunțării acestor doi termeni cfr. *Întemeierea Mitropoliilor* de N. Dobrescu, p. 106.

(2) Cuprinsul acestor două acte — din care se văd și scuzele aduse de deputațiune în favoarea mitropolitului Iosif — a fost analizat în „*Întemeierea Mitropoliilor*“, pp. 103—106.

(3) Miklosich-Müller: *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* II, pp. 530-533.

(4) N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I, 296. — D. Onciul, *Din Istoria României*, București 1906, p. 19.

(5) M. Cogălniceanu, *Letopisețele României* I, p. 137. Lămuriri asupra acestui pasagiu al lui Ureche vezi în *Întemeierea Mitropoliilor*, p. 108.

Recunoscându-se mitropolitul Iosif de Patriarhie, trebuia să i se stabilească acum și locul de reședință. În conformitate cu uzul, acest loc nu putea fi altul decât reședința Domnitorului, capitala țării, care în acest timp era Suceava. Dacă până la recunoașterea formală de Patriarhie mitropolitul Iosif putuse sau trebuise să rezideze la Cetatea Albă, pe numele căreia fusese hirotonisit (1), după recunoașterea sa însă, adică din anul 1401 înainte, trebuia neapărat ca el să-și ia reședința în Suceava. Mutarea unui episcop sau mitropolit, care își avea sediul în apropiere, și înveșmântarea lui cu demnitatea mitropolitană în capitala unui stat nou, nu e de altfel un fenomen neobișnuit. El se petrecuse și în Țara Românească la ~~1359~~, când Domnitorul Alexandru aduse ca mitropolit al țării pe Iachint, mitropolitul Vicinei (2)

(1) Miklosich-Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, vol. II, p. 529.

(2) Cel dintâi care a identificat Vicina cu Măcinul este învățatul Tomashek, acum 20 de ani, în scrierea sa: „*Zur Kunde der Hämus Halbinsel II (Sitzungsberichte der kais. Akademie CXIII, Wien 1886, p. 302)*”. Această părere a adoptat-o și d-l K. I. Jireček: *Süd-slaven in Jahresberichte der Geschichtswissenschaft, XX Jahrgang 1897, III, p. 163*. Cfr. Gr. G. Tocilescu în *Analele Academiei Române 1899, seria II, tom. XXI, partea administrativă și dezbaterile, p. 469*. D-l N. Iorga nu admite identificarea Vicinei cu Măcinul, și o pune, după portulane, între Isaceea și Tulcea (*Chilia și Cetatea Albă, București 1900, p. 48*).

Ocupându-mă cu cestiunea întemeierii mitropoliei Ungrovlahiei, unde, cum știm din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, a fost adus ca mitropolit Iachint dela Vitzina, în opozițiune cu părerile în circulație la noi, și anume: cu părerea lui Hurmuzaki (*Fragmente zur Geschichte der Rumänen, București 1878, I, p. 208*), după care Iachint era adus din Vidin, și cu părerea d-lui A. D. Xenopol (*Istoria Românilor din Dacia Traiană II, Iași 1889, p. 237*) care spunea că Iachint era mitropolit al Viținului din Albania, am susținut în teza mea de doctorat (1904) după Tomashek și după d-l Jireček că Vicina este Măcinul de azi din Dobrogea; și, pentru ca părerea să aibă mai mulți sorti de a-și face drum la noi, am grupat în jurul ei argumentele ce am crezut că militază în favoarea ei și pe care le-am scos din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* și din *Zur Kunde der Hämus Halbinsel II*'a lui Tomashek; vezi trad. românească: *Întemeierea mitropolilor*, pp. 45-46.

din Dobrogea învecinată (1). — Cronicarul Ureche, după ce spune că Alexandru cel Bun a luat binecuvântare dela Patriarhia de Răsărit și că a făcut mitropolit, adaogă: „*Și îi au dat [mitropolitului] scaun o sfântă mănăstire în orașul Sucevei, să fie mitropolia lângă curtea domnească*“ (2).

Această „sfântă mănăstire“ din Suceava este, după toată probabilitatea, „*biserica Mirăuților*“ (3); căci, atât în graiul

(1) D-l prof. N. Iorga a binevoit să-mi comunice personal această părere a Domniei-Sale. Aducerea lui Iosif dela Cetatea Albă ca mitropolit al Moldovei este, după Domnia Sa, un caz asemănător cu cel petrecut în 1359 în Țara Românească: Domnitorii români, întâmpinând din partea Patriarhiei greutatea la crearea de scaune mitropolitane nouă, aduceau în capitalele lor mitropoliți sau episcopi care își aveau sediul în apropiere.

(2) M. Cogălniceanu, *Letopisețele României* I, p. 137.

(3) Până acum câțiva ani la marginea din spre Răsărit a foastei capitale a Moldovei, Suceava, se aflau ruinele mărețe ale «Bisericii Mirăuților» (*Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXVI 1903—1904, p. 280). Biserica a fost în timpul din urmă restaurată de d-l Romstorfer (*Anal. Acad. Rom.*, ser. II, tom. XXVI, secția istorică, stampa XVI și *Calendarul școlii române pe 1905*, Suceava, p. 44). Biserica Mirăuților fusese situată în marginea orașului, în dreptul Cetății. Această parte a orașului poartă de asemenea numele de «Mirăuți». În privința timpului când a fost zidită această biserică și în privința persoanei, care a ridicat-o, nu ni s'a păstrat nimic sigur. «Biserica din Mirăuți» sau «biserica Mirăuțului» se zice, după o tradițiune, că ar fi fost ridicată în secolul al XIV de Dragoș Vodă (Isidor de Onciul: *Biserica Mirăuților din Suceava*, Cernăuți 1892, p. 2). O altă tradițiune spune că ar fi zidit-o Iuga Vodă (Isidor Onciul, *Biserica Mirăuților*, p. 2) și anume pe locul unde înainte de aceasta a fost o biserică de lemn (*Calendar pe anul 1888*, Cernăuți, p. 127). După o altă tradiție ar fi zidit-o Petru Mușat (D. Onciul, *Din Istoria României*, p. 23). În fine după alții ar fi fost zidită de Iuga Vodă în anul 1399 (*Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1894*, p. 36). Pe baza acestor date ale tradițiunii s'a crezut și se crede că biserica Mirăuților este singura biserică din Suceava, care datează dinaintea domniei lui Alexandru cel Bun. Această părere găsește o confirmare în chiar cuvintele de mai sus ale cronicarului Ureche care nu ne vorbește despre acea mănăstire din Suceava, în care se stabili reședința mitropolitului, ca de o mănăstire care se înființă atunci, de Alexandru cel Bun, ci ca de una

poporului cât și în actele care s'au păstrat din secolele trecute, biserica Mirăuților este numită „mitropolia cea veche“, cu hramul Sfântului George (1). Și din timpul lui Alexandru cel Bun încoace nu se face amintire nicăieri de nici o altă biserică mitropolitană în Suceava, până târziu de tot, în secolul al XVI-lea, când a devenit mitropolie (nu se știe în care an) biserica Sfântului George, care fusese începută în 1514 de Bogdan III, fiul lui Ștefan cel Mare, (1504—1517), dar terminată abia la 1522 (2) de Ștefan IV (Ștefăniță), fiul lui Bogdan III, (1517—1527). Pe urmă însuși cronicarul Ureche ne spune că mănăstirea în care își luă reședința mitropolitul era „lângă Curtea domnească“. Și într'adevăr biserica Mirăuților este cea mai apropiată de Cetate, dar nici de Curtea domnească nu este prea departe (3), ci e chiar în fața ruinelor vechi ale Curții domnești din Suceava (4).

În Cetatea Albă însă, unde residase până acum mitropolitul Iosif, se aflau și moaștele Sfântului *Ioan cel Nou* (5).

care exista de mai nainte vreme. Mai e de observat apoi că pe acea vreme sau că «Biserica Mirăuților» nu era, ca mai târziu, o simplă «biserică», ci o «sfântă mănăstire», sau că, deși era biserică ca mai târziu, cronicarul a numit-o în limbajul timpului său — păstrat în unele locuri până azi în graiul popular — «sfântă mănăstire».

(1) Isidor de Onciul, *Biserica Mirăuților din Suceava*, p. 2 sequ. — G. Popovici: *Index Zolkieviensis* în revista bisericească *Candela* III, pp. 55° — 55².

(2) Isidor de Onciul, *Biserica Mirăuților*, p. 2 sequ.

(3) S. F. Marian: *Sfântul Ioan cel Nou dela Suceava*, Schiță istorică. București 1895, p. 31.

(4) D. Onciul, *Cursul litografiat din anul 1900*, p. 318.

(5) Sfântul *Ioan cel nou* se născuse pela finea secolului al XIII-lea — începutul celui al XIV-lea în orașul Trapezunt. El era negustor și ca atare întreprinse călătorii pe mare. Într'una din aceste călătorii porni odată cu corabia unui „Frânc“ (adică a unui Italian) cu mărfuri dela Trapezunt la Cetatea Albă. Intră în discuție asupra religiunii cu căpitanul corăbiei („Frâncul“), care era de legea apusană și pe d'asupra om iute la mânie. Se certară: căpitanul încercase în zadar să-l abată pe Ioan dela credința lui ortodoxă, însă fu învins și rușinat, și de aceea se jură să-și răsbune. Ajungând la Cetatea Albă căpitanul se

Sub Alexandru cel Bun și mitropolitul Iosif — pe acest din urmă Grigore Țamblac, autorul biografiei sfântului Ioan cel Nou, îl numește, cu ocaziunea aducerii moaștelor sfântului Ioan, „Архієпископъ Івѣнѣзъ“ (1) — se hotări ca moaștele sfântului Ioan să fie aduse la Suceava (2). Atunci un boier însoțit de oaste fu trimis, în acest scop, la Cetatea Albă (3).

duse la „eparhul“ cetății care era un „Persian“ (adică „Tătar“), defăimă pe Ioan înaintea lui și însinuă spunând că Ioan dorește să treacă la legea „persienească“ a eparhului. Eparhul s'a bucurat de această veste și a chemat pe Ioan la sine. Acesta însă venind declară de scornituri răutăcioase cele ce aflase eparhul și, la îndemnul acestuia de a îmbrățișa legea persienească, Ioan răspunse îndemnând pe eparh să treacă la legea creștinească. Eparhul căută atunci să-l constrângă cu forța să-și renege legea, însă Ioan declară că nu va face aceasta niciodată. Urmează apoi supunerea lui la diferite torturi și în fine uciderea lui de un „jidov“, care îi taie capul, pe când era târit de un cal, de coada căruia fusese legat. Fu apoi pus de creștini într'un sicriu în biserica din Cetatea Albă, unde stătu peste șaptezeci de ani. (Asupra vieții sfântului Ioan vezi: „Mucenicia sfântului și slăvitului marelui mucenic Ioan Novii dela Suceava“ în *Carte românească de învățătură* (Cazaniile mitropolitului Varlaam), Iași 1643, partea II, fil. 79—85. *Viețile Sfinților* tipărite la Neamțu în 1813 fil. 17—25 pun viața sfântului Ioan la 2 Iunie. Apoi Melchisedec „Martirul sântului, slăvitului martir Ioan cel nou carele s'a martirizat în Cetatea Albă“ în *Analele Academiei Române*, seria II, tom. VI, secția II, pp. 85—100, și „Viața sfântului Ioan cel Nou dela Suceava“ de Grigore Țamblac, tradusă de Melchisedec în *Revista pentru istorie archeologie și filologie*, tom. III, pp. 163—174. Apoi S. F. Marian, *Sfântul Ioan cel Nou*, pp. 5—8, 10—15 și 18.

Martirizarea lui Ioan avu loc cam pe la anul 1330 (sau după o altă versiune, *ms. 1269 dela Academie*, la 1332) când Tătarii stăpâneau într'adevăr Cetatea Albă (N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 37).

(1) *Analele Academiei Române*, ser. II, t. VI, secția II, p. 99. — *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* III, p. 173.

(2) *Analele Academiei Române* ser. II, tom. VI, secția II, pp. 98—99; *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* III, 173—174. — S. F. Marian, *Sfântul Ioan cel Nou dela Suceava*, p. 20; *Ms. No. 1269 dela Acad. rom.*, f. 6 b.

(3) La începutul domniei lui Alexandru cel Bun Cetatea Albă se afla în mâinile Genovesilor. Mai târziu însă (după 1410) ajunsese în stăpânirea Moldovei (N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I, 190).

Cu mare pompă cei trimiși aduseră moaștele sfântului (1). Domnul împreună cu mitropolitul, curtea, clerul și poporul ieșiră întru întâmpinarea alaiului la Poiana Vlădicăi, din jos de Iași, și întovărășiră apoi moaștele până la Suceava, unde fură depuse în vechea biserică a Mirăuților, sau „în prea sfânta mitropolie în luminata sa cetate Suceava“, cum se exprimă biograful sfântului Ioan (2). Aceasta s'au întâmplat la 1402 (3), ceea ce coincide și cu spusele lui Ureche „în doi ani ai domniei sale“, cum și cu ms. 1269 dela Acad. rom. f. 6 b. Aducerea moaștelor la Suceava, în afară de motivele de ordine religioasă: „a-l propune păzitor al Statului său (4)“, „de fericirea domniei sale și de paza scaunului său“ (5), stă în legătură, cred, și cu mutarea mitropolitului Iosif dela Cetatea Albă la Suceava.

În legătură cu aducerea moaștelor sfântului Ioan, Alexandru cel Bun făcu două donațiuni mitropoliei din Suceava. Documentele originale ale acestor donațiuni nu s'au păstrat, sau nu au ieșit până azi la lumină (6). Știre despre

(1) Croniearul Ureche, vorbind despre aducerea moaștelor sfântului Ioan de Alexandru cel Bun, zice: „Și dacă s'au văzut luminat în cinstea domniei în doi ani ai domniei sale, fiind mai întreg și mai cu minte decât cei trecuți înaintea domniei lui și multe râvnind și nevoind spre cele de folos sufletului său, adus-au cu mare cheltuială din țară păgână sfintele moaște ale marelui mucenic Ioan Novi și le au pus întru a sa vestită cetate ce este orașul Sucevii cu mare cinste și pohvală, de fericirea domniei sale și de paza scaunului său“ (M. Cogălniceanu, *Letopisețele României* I, 137).

(2) *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. VI, secțiua II, p. 99. *Revista p. ist. arch. și fil.* III, p. 174 și N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 79.

(3) S. F. Marian, *Sfântul Ioan cel Nou dela Suceava*, pp. 24- 29 și 37.

(4) *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. VI, secțiua II, p. 99. *Revista p. ist. arch. și filol.* III, 174.

(5) M. Cogălniceanu, *Letopisețele României* I, p. 137.

(6) „Un *ispisoc* (fără leat și lună) dela Alexandru Vodă Bătrânul ce da mitropoliei danie poiana Vlădicenilor“ a existat totuși, căci este pomenit într'un Perilips despre scrisorile de moșii ale sfinteii mitropolii a Moldovei. Vezi *Revista teologică* IV, No. 14, pag. III.

ele avem numai din niște confirmări ulterioare. Așa în documentul de întărire dela Radu Mihnea din 1624 citim că teritoriul sau moșia numită „Poiana Vlădicăi“ (1) „a fost dăruită mitropoliei din Suceava de către Alexandru Vodă cel Bătrân ca să fie de pomenire și anume când a ieșit el cu boierii săi și cu întregul popor la sus pomenita Poiană pentru a întâmpina pe sfântul Ioan cel nou“ (2); iar din confirmarea, din 1625, dela acelaș Domn Radu Mihnea, a vechiului așezământ al bătrânului Alexandru Voevod vedem că Alexandru cel Bun instituisese ca să se dea mitropoliei din Suceava, unde se aflau moaștele sfântului Ioan, vin, tămâie și cele necesare pentru iluminat (3). Aceste donațiuni dintâi, fiind făcute în legătură cu aducerea moaștelor sfântului Ioan, trebuie să se fi efectuat tot în acelaș an, în care s'au adus și moaștele, adică în 1402.

Și cronicarul Ureche, în legătură cu așezarea scaunului mitropolitan în mănăstirea din Suceava, știe să povestească despre Alexandru cel Bun că: „au dat multe sate și ocini să fie de poslușanie sfintei mitropolii“ (4). Afirmarea lui Ureche, a cărui informațiune din acest timp începe a fi mai sigură, se găsește confirmată de documente emanând direct dela Alexandru cel Bun.

Într'adevăr acest Domn nu se opri la cele două donațiuni pomenite mai sus. El făcu în 1403 o altă danie mitropoliei. Un document al lui, din 6911 Ianuarie 7, ne spune că a dăruit „sfintei episcopii“ din țara Moldovii două sate: Ave-reștii pe Suceava și Hărcica (azi Greatța sau Hreățca) lângă Suceava „pentru sănătatea noastră și pentru sufletele celor de mai nainte sfânt — răposaiților domni“ (5). Documentul

(1) Numită „Boyana Wladyka“ de funcționarul austriac Manowarda care în 1783 a alcătuit Indicele dela Zolkiew.

(2) G. Popovici, *Index Zolkieviensis* în *Candela* III, pp. 547—549.

(3) *Ibidem*, pp. 550—551.

(4) M. Cogălniceanu, *Letopisețele României* I, 137.

(5) I. Bogdan, *Un document dela Alexandru cel Bun din 1403 în Convorbiri literare* XXXV, pp. 353—369. În regist la G. Popovici *Index Zolkieviensis* în *Candela* III, p. 550 și C. Erbiceanu, *Perilips* în *Revista teologică* IV, No. 14, p. 112.

acesta prezintă o particularitate ce trebuie relevată în deosebi. El numește mitropolia Moldovii numai episcopie. Că aci e vorba într'adevăr de mitropolia Moldovii și nu de vre-o altă episcopie, se vede din faptul că dintr'un document dela anul 1434 se constată că satul Avereștii este al Mitropoliei din Suceava (1) iar nu al vre-unei alte episcopii; iar că Mitropolia Moldveii era într'adevăr mitropolie în sensul obișnuit al acestui cuvânt, și nu o episcopie simplă, ne o spun nu numai Acta Patriarchatus Constp. (II, 530—533), ci și biograful contimporan al sfântului Ioan cel nou, care numește pe Iosif „arhiepiscop“. Pe urmă procedeul înființării întâi a unei mitropolii nu era nou: și în Țara Românească se începuse cu înființarea unei mitropolii, și lucrul căpătase deplină recunoaștere din partea Patriarhiei din Constantinopol. În fine în anul 1407, adică patru ani după data documentului în chestiune, Iosif este numit „mitropolit al Moldovlahiei“ (2). — Va fi aci o scăpare din vedere din partea diacului, va fi, poate, luarea unui cuvânt într'o accepțiune mai largă, sau va fi aci întrebuintat cuvântul „episcopie“ pentru ca să ni se spună că mitropolia Moldovei nu era deplin organizată pe acea vreme, cum a observat și d-l I. Bogdan (3). — în orice caz, un lucru rezultă clar din acest document, și anume: că în 1403 nu exista în Moldova decât o singură (4) eparhie sau diecesă, aceea căreia Alexandru cel Bun îi dăruie cele două sate pomenite.

Cu privire la cel dintâi mitropolit al Moldovei, cunoscut istoricește (5), în afară de cele spuse până acum, foarte puțin se mai poate adăoga. Dela el avem cel dintâi document (7 Ianuarie 1407—6915) care emană dela un

(1) *Candela* III, p. 699 și *Revista teologică* IV, No. 14, p. 110.

(2) *Arhiva istorică* I, I, 140.

(3) *Un document dela Alexandru cel Bun* în *Convorb. lit.* XXXV, p. 364.

(4) *Ibidem*.

(5) «Pomelnicul Preaosfințiților mitropoliți ai Moldovei» cunoaște pe «Iosaf Mitropolit». «Acesta a fost întâiu mitropolit țării Moldovei». C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, București 1888, p. LV.

mitropolit moldovean (1). Din acest document vedem că mitropolitul Iosif se interesa de aproape de soarta mănăstirilor de atunci din Moldova: Neamțul și Bistrița „fiind ambele aceste mănăstiri ale Vlădiciei mele“, ceea ce însemnă că, pentru Moldova, rolul avut de Nicodim în Țara Românească revine mitropolitului Iosif.— Știm într'adevăr că Nicodim a introdus viața mănăstirească în Țara Românească și a contribuit la ridicarea celor dintâi mănăstiri, devenite apoi focare de învățatură slavonă.

Afirmațiunea mitropolitului Iosif că mănăstirile Neamțu și Bistrița sânt ale „Vlădiciei sale“ ne îndreptățește a-i atribui nu numai meritul de a fi contribuit—pe lângă colaborarea Domnitorului țării, care aducea mijloacele materiale—la zidirea acestor dintâi mănăstiri moldovenești, dar încă și pe acela de a fi dat îndemnul (2) la răspândirea învățaturii în și din aceste mănăstiri. — Pentru ultima dată când se face amintire despre mitropolitul Iosif este într'un document din 1408 Septemvrie 16 (3). Câtă vreme a mai trăit după acest din urmă an și unde a fost înmormântat nu se poate ști cu siguranță. Probabil că a fost îngropat într'una din mănăstirile Vlădiciei sale (4). El a încetat din viață, după toată probabilitatea, în anul 1415 (5) în care an el și avu succesori; căci iată ce găsim la Silvestru Syro-

(1) Originalul slavon la *Arhivele Statului*, secția istorică, fost sfântul Saba-Iași, pachet 230, No. 1; v. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1.140.

(2) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, București 1904, p. 13.

(3) Originalul slavon la Academia Română, Peciți 137; publicat de Melchisedec, *Cronica Romanului* I, pp. 101—104.

(4) La mănăstirea Boiștea pe care Domnul Moldovii Ștefan, după un document din 6 Iunie 1446, (v. I. A. Grigoriu, „*Notițe istorice asupra lui Iosif I Mușat*“, București 1898) o dăruie mănăstirii Neamțului, era „Chilia Vlădicăi Iosif“; (cfr. *Anal. Acad. Rom.* ser. II, tom. VI, secția II, p. 60). Se poate ca mitropolitul Iosif să-și fi aflat aci locul de odihnă.

(5) Către această dată, însă numai în mod aproximativ, ne-ar duce și cele spuse în *Acta Patriarchatus Constpol.* II, p. 224, la anul 1395, despre Iosif și Meletie că erau deja «bătrâni» la această dată. Cel mult 15—20 ani după 1395 mai putu viețui Iosif.

pulos, scriitorul din secolul al XV-lea al istoriei sinodului Florentin (1): un mitropolit, nenumit însă, al Moldovlahiei (2) vine la Constantinopol; patriarhul Eutimiu refuză să-l primească ca mitropolit al Moldovei și să recunoască ceea ce acesta făcuse, ba nu-i dădu nici măcar voie ca să intre în capitală (3). Patriarhul Eutimiu fu așa de neclintit în hotărîrea sa, încât nici chiar Împăratul bizantin Manuel Paleologul (1391--1423) (4) nu izbuti să exopereze recunoașterea noului titular decât după înmormântarea patriarhului adică după 31 Martie 1416 (5). Acest mitropolit al Moldovii rămase în Constantinopol până către începutul anului 1418, când împăratul Manuel întorcându-se din Polopones, făcu să fie întărit ca mitropolit de noul patriarh Iosif, și apoi îl trimise în Moldova (6).

Cum se numia acel nou mitropolit al Moldovei, care din 1416 până în 1418 se afla în Constantinopol?

În documentele interne cunoscute până acum nu e pomenit numele a nici unui mitropolit moldovean în tot răstim-

(1) Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, ed. 2, p. 121.

(2) Sylvester (Sguropulos) Syropulos: *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive concilii Florentini*, ed. Robert Creyghton, Hagae MDCLX... προς τὸ δεχθῆναι ὡς Μολδοβλαχίας, τὸν ἀγλωβέντα ἢ ἀπλῶς εἰλεῖν καὶ εὐρίσκει... (p. 1).

(3) E. Golubinski, *Istoria bisericii bulgare, sârbe și române* (în limba rusă), Moscva 1871; traducerea lui I. Caracivocovanu: *Privire scurtă asupra istoriei bisericii română-ortodoxă*, Iași 1879, p. 37. Ch. Auner, în studiul „*La Moldavie au concile de Florence*”, p. 11 sequ.

(4) H. Gelzer, în Krumbacher, *Gesch. der byzant. Litteratur*, p. 1061.

(5) În Du Cange: *Glossarium mediae et infimae Graecitatis*, MDCLXXXVIII, p. 1191, la verbul ποιεῖν se află epitaful patriarhului Eutimiu cu data 6924 Martie 31. — Asupra stabilirii datei de 1416 și nu 1406 (6914) dela G. Phrantzes. (ed. Bonn p. 108), cfr. n. 4 dela p. 11 a studiului: „*La Moldavie au concile de Florence*” de Ch. Auner.

(6) Syropulos *l. c.*, p. 3: καὶ τὸν εἰρημένον μητροπολίτην εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἀπελθεῖν κατασκόλασας... G. Phrantzes ed. Bonn, p. 110. — Golubinski, *l. c.*, p. 37 și Ch. Auner, *l. c.*, p. 12—13.

pul dela 1408 (1) până „pe la 1454“ (2), sau mai drept, până în anul 1455, când e numit mitropolitul Teoctist (3). Asemenea și cronicile nu ne spun numele a nici unui mitropolit al Moldovei până în timpul domniei lui Alexăndrel (1451—1455) (4), când pomenesc tot pe Teoctist (5). Inscricțiunile iarăși nu ne dau nimic în această privință. Nici pomelnicul mitropoliților Moldovei (6) nu cunoaște nici un mitropolit dela „Iosaf“ cel dintăiu până la Teoctist. Pentru o jumătate de secol aproape, nu găsim deci, în starea de azi a lucrurilor, în *actele interne* (7), nimic privitor la numele unui mitropolit moldovean (8).

Totuși, o notiță istorică despre un epitaf ne pune în pozițiune de a admite că numele mitropolitului, care a întâmpinat dificultăți la recunoașterea sa de patriarhie pe la 1416, și care se afla la Constantinopol încă în 1418, era Macarie. Acest nume e dat de notița aflată într'un cronograf bizan-

(1) Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 102.

(2) Melchisedec în *Analele Academiei Române*, seria II, tom. VII, secția II, p. 217 și în *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* I, p. 254.

(3) Uljanicky, *Materialy*, Moscva 1887, p. 84, și Codrescu, *Uricar* XI, p. 10.

(4) Cronologia Domnilor e luată, peste tot, din N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* II, p. 534—35.

(5) I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești*, pp. 144 și 194 și *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, pp. 96 și 102.

(6) „Sinodiceul mitropolitului Iacob I Putneanu“, la C. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei*, p. LV.

(7) Accentuăm *acte interne*, pentru că lucrul acesta, cum vom vedea îndată, își are explicarea sa.

(8) Știrea dată de „sbornicul dela Neamțu“ (Melchisedec, *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* II, p. 137) și de „Cronica sârbo-moldovenească“ (*Cronice inedite*, p. 96 și 101) despre un mitropolit al Moldovei Iosif în 1453, a rezultat, precum s'a arătat (N. Iorga, *Studii și documente* VI, p. 619), dintr'o confuzie în așezarea datelor. Acel Iosif din 1453 nu este altul decât mitropolitul din timpul lui Alexandru cel Bun.

tin (1) sub anul 1429 (2). Și dacă notița e sigură, atunci nimic nu ne împiedică să admitem că acest Macarie din 1429 poate să fie acelaș mitropolit care în 1416—1418 se afla în Constantinopol. Deci, numele urmașului mitropolitului Iosif ar fi, după cele spuse, *Macarie* (3).

De ce rămase acest mitropolit al Moldovei doi ani în Constantinopol?

(1) Melchisedec ne spune (*Analele Academiei Române*, ser. II, tom. VI, secția II, p. 45 nota 1) că a aflat această notiță într'un cronograf bizantin tradus în românește și scris la 1723 de Gavriil Dascălul. Acel cronograf a fost depus, ne asigură dânsul, în biblioteca seminarului din Huși, unde, între 1856—61, se afla ca rector.

(2) La această dată 1429 (6937) se făcea mențiune și despre mitropolitul Moldovei Macarie și despre epitaful pe care-l făcuse în anul 1428 (6936). Melchisedec ne dă (*Analele Academiei Române*, ser. II, tom. VI, secția II, p. 46 nota) și cuprinsul acelu epitaf.

(3) Grigorie Mammas — un partizan al unirei făcută la Florența, ridicat în anul 1445 pe scaunul patriarhal din Constantinopol, pentru ca mai pe urmă să-l părăsească, și, neajungând la nici un rezultat cu străduințele sale unioniste, să se ducă la Roma, unde a și murit în 1459 (cfr. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, p. 119) — face mențiune, în apologia încontra mărturisirii de credință a lui Marcu Eugenicu (Τὸ μακαρίου Γρηγορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁμολογίου, ἀπολογία εἰς τὴν τοῦ Ἐφεσῶν ὁμολογίαν, publicată în Migne, *Patrologiae graecae* t. CLX, col. 99 și 100), de un mitropolit al Mavrovlahiei, Antim (τὸν Μαυροβλαχίας Ἀνθίμου ἐκείνου), despre care adaogă imediat că a primit haina călugărească, însă în urmă, îndemnat de sinod, a revenit la exercitarea îndatoririlor arhieresti. Această mențiune a dat prilej lui Le Quien (*Oriens Christianus*, Parisii MDCCXL, p. 1251), să designe ca episcop al Moldovei pe un „Anthimius“ sau „Anthemius“. — Urmând lui Le Quien, Golubinsky pune (cfr. traducerea menționată a cărții lui, de I. Caraciovăanu, p. 37) în șirul mitropoliților Moldovei, imediat după cel dintâiu, Iosif, pe un Anthim, despre care adaogă că nu se știe când a urmat lui Iosif. — Dar în loc de a scoate din spusele lui Grigorie Mammas un episcop sau mitropolit al Moldovei e cu mult mai natural a bănui că memoria a înșelat pe Grigorie Mammas (cfr. Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 12) și că a scris Μαυρο- în loc de Οὐγγροβλαχία, și atunci acel Antim pomenit de Mammas nu ar fi altul decât Antim mitropolitul „unei părți a Ungrovlahiei“ și apoi și al „Ungrovlahiei“, despre care am vorbit altă dată (cfr. *Intemeierea Mitropoliilor*, p. 47 și 57).

Din refuzul patriarhului Eutimiu d'a recunoaște pe noul mitropolit al Moldovei—refuzase, cum am văzut, să-l primească ca mitropolit al Moldovei, să recunoască aceea ce acesta făcuse, ba ce este și mai mult, îi interzisesese chiar intrarea în capitală—se poate deduce că, cu ocaziunea ocupării scaunului mitropolitan vacant, prin moartea lui Iosif, patriarhia din Constantinopol provocase un nou conflict cu biserica Moldovei, la fel cu acel care izbucnise în timpul mitropolitului Iosif. Poate că cei dela patriarhie voiau din nou să impună țării un Grec; probabil însă că procedeul întrebuintat în conflictul precedent, când se numise de patriarhie un alt mitropolit, pe lângă cel ales de țară, nu s'a aplicat din nou acum; căci dacă s'ar fi procedat și acum la fel, patriarhul Eutimiu nu ar fi lipsit de a-și fi făcut un drept din acest fapt și de a-l fi adus, ca argument, în discuția pe care Syropulos, de altfel, o povestește cu multe detalii (1). Experiența de altă dată probase îndestul celor dela patriarhie că e zadarnic a mai numi un alt mitropolit pentru Moldova, pe lângă cel ales de țară; căci și cu acesta s'ar fi ajuns, la urma urmei, tot la acelaș rezultat ca și cu primul: patriarhia ar fi recunoscut adică, în cele din urmă, pe mitropolitul ales de țară. Poate că și participarea Moldovei la sinodul din Constanța—cum vom vedea imediat—să fi fost un indemn pentru patriarhie ca să recunoască pe mitropolitul ales de țară și să nu impună pe un altul, de teama de a nu-și înstrăina simpatiile în această țară, fapt care ar fi putut să ducă și la îndepărtarea bisericii Moldovei de sub jurisdicțiunea patriarhiei.

În vremea aceasta, pentru a pune capăt schismei din biserica catolică, pentru a introduce reforma în această biserică și pentru a extirpa erezia, se adunase conciliul dela Constanța (1414—1418) (2). Acest conciliu însă avea dela

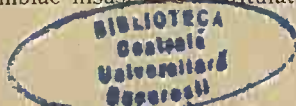
(1) Ch. Auner, op. cit. p. 12.

(2) Alois Knöpfler, *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, IV-te Auflage, Freiburg im Breisgau, 1906, pp. 472—475.

inceput și intenția de a efectua unirea dintre biserica romană și greacă. Poate că Grecii au și fost formal invitați la Constanța; sigur este că la 19 Fevruarie 1428 sosi în Constanța o deputațiune a împăratului și patriarhului din Constantinopol, compusă, în afară de mulți civili, din 19 episcopi ortodocși, în fruntea cărora se afla mitropolitul dela Kiew (1), *Grigore Țamblac* (2). Moldova a fost și ea re-

(1) Carl Joseph Hefele, *Conciliengeschichte*, Freiburg im Breisgau 1869, tom. VI, pp. 342—343.

(2) Grigore Țamblac s'a născut în Târnova din părinți bulgari câțiva ani înainte de 1370 (căci în 1379 când mitropolitul Moscovei Ciprian, mergând la Constantinopol pentru hirotonisire, vizită în Târnova pe patriarhul bulgar Eutimiu, Țamblac ne spune că era copil). A fost discipol al renumitului patriarh bulgăresc Eutimiu. Trăi însă și în marea școală a călugărismului ortodox: muntele Atos. Probabil că el este acel Grigore Preotul trimis în 1401 de patriarhie în Moldova, ca să facă cercetare în privința mitropolitului Iosif. În Moldova a rămas mai multă vreme, îndeletnicindu-se cu ținerea de cuvântări bisericești, cum au făcut mai târziu atâția prelați greci cari s'au abătut prin țările noastre. Chemat, se duse apoi, apucând mai întâi probabil tot calea Constantinopolei, în Rusia. Aci prin stăruințele marelui principe al Litvaniei, Vitold, care rupse legătura bisericească dintre Moscova și Kiew, Țamblac ajunse în 1415 mitropolit al Kiewului, sfințit de episcopii ruși, în contra voinței patriarhiei constantinopolitane. În 1418 el participă la sinodul din Constanța, unde îl trimesese principele litvan, pentru ca să trateze chestiunea unirii bisericilor. Muri, după date mai sigure din cronicile rusești și mai ales după inscripția de pe manuscrisul unei evanghelii găsit în mănăstirea Sft. Paul dela sfântul Munte, în anul 1420 (cfr. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 446; E. Kalužniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur der Südslawen*, Wien 1901, pp. 16—17, unde se dă și bibliografia rusească; N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, p. 13—14). Rolul pe care i l-a atribuit Melchisedec acestui prelat la noi a fost exagerat (cf. «viața și scrierile lui Grigore Țamblac» în *Analele Academiei Române* 1884, ser. II, tom. VI, secția II, pp. 1—109; în *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* vol. III, 1884, pp. 1—64; în *Biserica ortodoxă română* VIII, pp. 410—435; 475—542). Grigore Țamblac nu a fost mitropolit al Moldovei. Nici un document nu atestă acest lucru, iar acel Grigorie «archiepiscopus Moldoblachiae» despre care pomenesc două acte papale din 1436, cum vom vedea, nu poate fi în nici un caz Țamblac, care murise în 1420. Pe urmă Țamblac însuși nu s'a intitulat decât «călugăr și preot

prezentată la sinodul din Constanța (1).—E probabil că Polonia a exercitat toată influența sa spre a hotărî pe Moldoveni să ia și ei parte la sinod, căci în Mai 1415, pe când regele Poloniei, Vladislav, se afla la Snyatin și primia cu pompă pe Alexandru cel Bun cu Doamna sa, sosiau și trimiși ai împăratului și patriarhului din Constantinopol cu epistole către rege, cerând ajutor încontra Turcilor (2). Este sigur că aci s'a tratat și cestiunea unirei în vederea conciliului deja început (3), și, cum delegații împăratului primiră ajutoare dela regele polon și plecară înainte de concedierea Domnului Moldovei, nu e exclusă posibilitatea ca la tratarea cestiunii unirii să fi luat parte și Alexandru cel Bun, care mai târziu se și conformă angajamentului, ce își va fi luat aci, trimetând reprezentanți la conciliul din Constanța.—Delegați ai Domnitorului moldovean și muntean sânt atestați—de raportul lui Richental (4)—la acest sinod. După acest raport mai participară la sinod și delegații a opt orașe din „Valachia mare“ (=Țara Românească) și a zece orașe din „Valachia mică“ (=Moldova) (5).

al bisericii din Moldovlahia» (cfr. Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 13) sau „călugăr și egumen al mănăstirei Pantocratorului“, care poate fi tot așa de bine și mănăstirea Neamțului din Moldova și mănăstirea Deciani din Serbia (cfr. E. Kaluźniacki, *Leben und Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius*, Wien 1901, p. XXIV).

(1) N. Iorga, *Studii și documente I—II*, p. XXXIII.

(2) Ioannis Dlugossi *Historia polonica*, Lipsiae MDCCXI, vol. I, an. 1415, col. 367.

(3) Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 7.

(4) *Das Concilium so zu Constantz gehalten ist worden etc.*, publ. în Augsburg 1536 de Heinrich Steyner (p. VI b și LXXXVII). Este ediția a doua a unui raport sau a unei cronice făcută în 1417 de Ulrich von Richental (Vezi „Cronica lui Ulrich de Richental asupra conciliului de Constanța“ de D. A. Sturdza, în *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. XVI, partea administr., pp. 97—106). Moldova e indicată aci prin «klein Walachey» iar Țara Românească prin „grosse Walachey“; cfr. Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 7.

(5) *Das Concilium so zu Constantz gehalten ist worden*, p. CCX b.

Pentru un alt oraș din Moldova și anume pentru Chilia (1) avem atestată participarea și din altă sorginte (2). Delegații împăratului, având în frunte pe Grigore Țamblac, sosiră la Constanța la 18 Fevruarie 1418. Dar la această dată mitropolitul Moldovei, care zăbovia în Constantinopol încă din 1416, abia obținea confirmarea. E evident deci că Alexandru cel Bun, trimetând delegații săi la sinod, a trebuit să însărcineze cu reprezentarea bisericii Moldovei pe alt cineva decât pe mitropolitul său, probabil pe Grigore Țamblac, care îi era personal cunoscut din vremea când fusese în Moldova și care în drumul spre Constanța va fi trecut, cu câteva luni înainte de Fevruarie 1418, poate, prin Moldova. Alexandru cel Bun a trebuit să-i dea lui delegația bisericească a Moldovei (3), pentru cuvântul că, în timpul trecerii lui Țamblac spre Constanța, mitropolitul Moldovei încă nu obținuse confirmarea dela patriarhie.

Sinodul dela Constanța însă având de rezolvat chestiuni

(1) Chilia era atunci a Moldovei (cfr. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, 301).

(2) Nu e vorba de un deputat „Kirila Moldaviae“ cum a crezut N. Densușianu (Hurmuzaki, *Documente* I, partea 2, p. 497), ci de orașul Chilia (N. Iorga, *Studii și documente*, I—II, p. XXXIII nota 3; — Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 7 și *Ungrisches Magazin*, t. IV, Presburg 1787, p. 254).

(3) Și cronicarii moldoveni știu să ne povestească despre o participare a Moldovei la un sinod apusean pe vremea lui Alexandru cel Bun, însă ei intortochează și amestecă lucrurile. Așa Ureche (*Letopiseșele României* I, p. 139) vorbește de „soborul ce s'au adunat în Florentina“ la anul 6940 (1432) „în zilele lui Alexandru cel Bun“, la care sinod între alte persoane bisericești „și den țara noastră încă au fost trimis pre Grigore Țamblic“. Ureche însă, cu toate că confundă sinodul de pe vremea lui Alexandru cel Bun, — care este cel dela Constanța (1414 — 1418) — cu cel dela Florența, și cu toate că schimbă și data acestui din urmă — care e 1439 — în 1432, spre a-l aduce în vremea lui Alexandru cel Bun (I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești*, p. 25 și 249) știe totuși că la acel sinod din vremea lui Alexandru cel Bun Țamblac a fost reprezentantul bisericesc al Moldovei. Acelaș lucru îl spune și Miron Costin: „Trimis-au și Alexandru Vodă cu voia țării soli cu Grigore Țamblic“. *Letopiseșele României* I, p. 140.

importante, cari interesau de aproape întreg Apusul, unirea bisericii ortodoxe cu cea catolică rămase la o parte, iar Românii, cu toate că avură delegați la sinod, nu se uniră cu biserica romană.

În prima jumătate a secolului al XV-lea imperiul bizantin fiind din zi în zi mai amenințat de Turci, împărații greci căutau ajutor în Apus. Așa Ioan VIII Paleologul 1423—1448 (1), chiar în anul suirii sale pe tron porni după ajutor în Apus (2). La întoarcerea sa de acolo trecu prin Moldova, ajungând în Octomvrie 1424 la Chilia, de unde apoi triramele grecești, care îl așteptau aci, îl duseră la Constantinopol (3). Probabil cu această ocaziune (4) dădu împăratul bizantin lui Alexandru cel Bun diadema regală și titlul de despot, despre care amintește Dumitru Cantemir (5). Tot în legătură cu trecerea împăratului bizantin prin țară, știe și tradițiunea moldoveană (6) să ne povestească că s'ar fi mai dat mitropolitului Moldovei sacos și mitră, că împăratul și împărăteasa ar fi trimis apoi două icoane: una a sfintei Fecioare pentru mitropolit, alta a sfintei Ana pentru Doamna lui Alexandru cel Bun; ba că s'ar fi redactat chiar un act prin care biserica Moldovei ar fi fost declarată autocefală.— În afară de chestiunea din urmă: declararea autocefaliei bisericii moldovenești (7), încolo toate celelalte

(1) Gelzer, *Abriss der byz. Kaisergeschichte* în Krumbacher, *Geschichte der byz. Litteratur*, p. 1063—1065.

(2) Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 14.

(3) G. Phrantzes, ed. Bonn, p. 119.

(4) Nu pe vremea sinodului Florentin, — care nu cade în timpul lui Alexandru cel Bun — cum spune Cantemir.

(5) *Descriptio Moldaviae*, București MDCCCLXXII, p. 36 (după Leunclavius, *Pandect.* c. 71).

(6) Consignată pentru prima oară către începutul secolului al XVIII de mitropolitul Grigorie (1723—1728). Vezi *Minunile Maicii Domnului* tipărite la Neamțu în 1847, fila 148—149 și Melchisedec, *Cronica Romanului I*, p. 87, 88.

(7) Melchisedec (în *Cronica Romanului I*, pp. 91—100) a dovedit că act de declararea autocefaliei bisericii moldovenești nu s'a făcut.

lucruri relatate din tradițiune sânt admisibile (1). Ele ne arată că pe acea vreme existau strânse legături bisericești între Moldova și Constantinopol (2).

Cât timp a mai trăit după 1429 mitropolitul Macarie, nu se poate ști (3). În orice caz multă vreme după 1429 nu, căci în anul 1436 avem atestată existența unui alt mitropolit al Moldovei, *Grigorie*. Nu se poate ști când și în ce împrejurări acesta a ajuns mitropolit. Bazați însă pe faptul că, la numirea celor doi mitropoliți precedenți, patriarhia căutase să-și impună candidatul său, am putea presupune că și de data aceasta patriarhia nu va fi renunțat la dreptul pe care încercase mereu să și-l valideze: a numi ea adică pe mitropolit și a nu se mărgini numai la rolul de a recunoaște pe cel ales de țară. La această presupunere ne-ar îndreptăți și faptul că pe acest mitropolit al Moldovei îl găsim în legături cu Papa: poate că dificultățile ce i se vor fi făcut în Bizanț, la recunoașterea sa, să-l fi determinat a se îndrepta către Roma. Fie că aceasta a fost cauza, fie că curentul unionist — care în al treilea deceniu al secolului al XV-lea era mai puternic ca ori când — l-a determinat, lucru sigur este că acest mitropolit Grigorie a primit unirea cu biserica Romei. Două scrisori papale ne atestă acest lucru. Întâia, din 10 Martie 1436, este o scrisoare pe care o adresează papa Eugeniu IV acestui „Gregorius archiepiscopus Moldoblachiae“ și din care vedem că Grigorie făgăduise Papei că va ținea învățătura bisericii catolice cu care se unise, că Papa îi dăduse imputernicirea de a predica această învățătură la ortodocșii din Moldova, Țara-Românească și alte părți (4).

(1) Melchisedec, *Cronica Romanului* I, p. 91.

(2) Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 14.

(3) Melchisedec crede că Macarie a arhipăstorit până pe la anii 1430—1431, sau până pe la finele domniei lui Alexandru cel Bun (*Analele Academiei Române*, ser. II, tom. VI, sect. II, p. 45—46).

(4) Scrisoarea, în extract, e publicată în traducere românească de Sincai *Cronica Românilor* I, București, 1886, p. 624, supt anul 1435.

A doua, din 11 Martie acelaș an, e un salv-conduct pe care acelaș Papă îl dă mitropolitului Grigorie, care își propusese să se ducă „în oarecare părți ale lumii“, tot pentru scopurile unirei (1). Era vorba, de sigur, ca Grigorie să meargă la sinodul de unire (2), care fusese convocat tocmai pe acel timp și urma să se deschidă.—Nu s'ar putea spune însă de unde avea să plece Grigorie: din dieceza sa sau din Roma? (3), căci scrisorile pomenite nu ne împărtășesc nimic în această privință. Ceea ce știm este că în anii 1436—1437 acest Grigorie dispăruse și în locul lui Moldova avea un alt mitropolit, pe *Damian*, care, cum vom vedea mai jos, a primit și el unirea cu biserica catolică.

Trecerea aceasta a mitropoliților moldoveni la unire nu trebuie să surprindă pe nimeni: ea se întâmplă doar pe vremea când însăși patriarhia constantinopolitană, depozitara ortodoxismului european, primia unirea cu Roma.—Dar tocmai trecerea la unire poate să fie și cauza pentru care acești mitropoliți nu sânt pomeniți în *actele interne*, fiindcă lipsiau

În întregime și în text latin la: Caesaris Card. Baronii *Annales ecclesiastici* ab Augustino Theiner. Barri Ducis 1874, tom. XXVIII, p. 220, No. 27, la anul 1436. Asupra datei de 1436 (și nu 1435 cum e la Le Quien, *Oriens Christianus* I, 1252), cfr. Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 13 nota 2.

Scrisoarea aceasta neintrând până acum într'o colecție românească de documente, extragem părțile ei esențiale: novissime te qui retroactis temporibus ipsius Romanae Ecclesiae ritum in cunctis articulis expresse professus et per chrismatis (nu schismatis) unctionem quam ad praesentiam nostram veniens devote suscepisti, in nostra et dictae Romanae Ecclesiae obedientia confirmatus existis, benignius complexi sumus omnes et singulos Graecos utriusque sexus cujuscumque ordinis, praeeminentiae vel dignitatis existant Valachos, Vulgaros et Moldov(l)achos in regno seu confinibus Hungariae in praesentiarum existentes (Baronius, *Annales ecclesiastici*, t. XXVIII, p. 220).

(1) Augustin Theiner: *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, Roma 1863, t. I, p. 374, și Hurmuzaki, *Documente* I, 2, p. 599—600.

(2) N. Iorga, *Studii și documente*, I—II, p. XXXIII.

(3) Ch. Auner, *La Moldavie au concile de Florence*, p. 15.

din țară, iar în cronici și mai puțin, fiindcă acestea s'au scris de călugări devotați ortodoxiei, trăind în mănăstiri ortodoxe, într'o țară ortodoxă.

Această trecere a mitropoliților moldoveni la unirea cu biserica romană era un act care privia mai mult persoana celui care-l făcea: prin el nu se angaja țara întreagă, care a rămas tot ceea ce fusese mai înainte, ortodoxă. Nevoile timpului în care au trăit și ale locului ce au ocupat, i-au determinat pe mitropoliți la un atare pas. Hotărîtoare, în primul rând, pentru trecerea lor la unire par a fi fost legăturile bisericești dintre Moldova și patriarhia constantinopolitană, legături cari au influențat în sens opus la cei doi mitropoliți: pe Grigorie ele, probabil, l-au împins la unire, iar pe Damian ele l-au atras, l-au dus cu sine. Pe lângă desfășurarea ulterioară a celor petrecute în timpul sinodului florentin, avem o probă despre legăturile bisericești dintre Moldova și Bizanț, chiar din anul 1436, la scriitorul contimporan Syropulos. Cu ocazia venirii la Constantinopol a delegaților apuseni, trimiși de Papa Eugeniu IV și de conciliul dela Basel, pentru a lua înțelegere în privința sinodului în care avea să se trateze unirea bisericilor, Syropulos ne povestește că împăratul Ioan VIII Paleologul a ținut în fața acestor delegați un discurs, în care, între altele, enumăra și popoarele care se aflau în legături bisericești cu Bizanțul și cari, în urma, bine înțeles, a stăruințelor ce s'ar fi făcut din această din urmă parte, ar fi trimis delegații lor la sinod. Intre aceste popoare după Ruși și Sârbi sânt pomeniți și Românii (1).

Pentru scăparea imperiului de peirea, care se apropia

(1) Syropulos, op. cit., p. 35. . . . Πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ μέρους ἡμῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν τὴν ἡμετέραν δόξαν προσηθοντες καὶ ἐκείνοις σχεδὸν ἐξισούμενοι ὅσον πρὸς ἀριθμὸν. Ἔγομεν γάρ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐγγυὲς ἡμῶν ἐν τε τῷ δουτικῷ μέρει καὶ τῷ ἀνατολικῷ, εἰτα γένη τῶν Τραπεζουνοτίων, τῶν Ἰβήρων, τῶν Τζαρκασίων, τῶν Μιγγρηελίων, τῶν Γόθων, τῶν Ῥωσῶν, τῶν Βλάχων, τῶν Σέρβων τῶν ἐν ταῖς νήσοις, καὶ ἔτι τοὺς πατριάρχας μετὰ τῶν περὶ ἐκείνους. . . .

văzând cu ochii, împăratul Ioan al VIII Paleologul se văzuse nevoit să recurgă la un ultim mijloc: unirea bisericii ortodoxe cu cea romano-catolică, sperând că, în chipul acesta, va putea căpăta din Apus ajutoarele mult dorite în-contra Turcilor. În urma înțelegerii luate cu Papa, un sinod de unire avea să se deschidă la începutul anului 1438 la Ferrara. Acest sinod a fost mai pe urmă mutat la Florența (1) În vederea participării la acest sinod de unire se fac, în anul 1437, pregătiri la Bizanț. Împăratul și patriarhul trimit scrisori prelaților și principilor ortodocși spre a le câștiga adesiunea sau participarea lor la sinod. Vorbind de aceste pregătiri Syropulos ne spune că, pentru Moldova, cu aceste pregătiri fusese însărcinat însuși mitropolitul Moldovei, pe care însă nu-l numește cu numele (2). Despre acest mitropolit Syropulos ne mai spune că, cu puțină vreme mai înainte plecase spre Moldova (3), că i s'a scris apoi din Constantinopol atât lui cât și Domnitorului țării în vederea participării la sinodul de unire și că în vreme ce se adunau la Constantinopol delegați și reprezentanți din alte părți, a sosit aci — pentru a merge la sinod — și acest mitropolit al Moldovei, împreună cu delegatul principelui, Neagoe, și cu un protopop (4). Faptul că mitropolitul acesta vine însoțit de reprezentantul Domnitorului ne arată că mitropo-

(1) Th. Fromman, *Kritische Beiträge zur Geschichte der Florentiner Kircheneinigung*. Halle 1872. W. Norden, *Das Papsttum und Byzanz*, Berlin 1903, pp. 712 — 736. A. Knöpfler, *Kirchengeschichte*, p. 478—479.

(2) Numele proprii lipsesc de altfel la Syropulos. peste tot, în scrierea sa, cum a observat și păr. Ch. Auner, op. cit. p. 16.

(3) Timpul plecării mitropolitului spre Moldova poate fi sau începutul anului 1427, în care an se fac la Bizanț pregătirile pentru sinodul de unire, sau sfârșitul anului 1436. La această dată, care nu se poate determina mai precis, el fusese numit mitropolit al Moldovei, pe scaunul rămas vacant probabil prin moartea lui Grigorie.

(4) Syropulos, op. cit. p. 45: «εις δὲ τὴν Μολδοβλαχίαν ἀνέβηκεν τῷ μητροπολίτῃ πρὸ ὀλίγου ἀπελθόντι ἐκεῖσε καὶ βασιλεὺς πάλιν ἔγραψεν πρὸς αὐτὸν τε καὶ τὸν ἀσθέντην, καὶ ἤλθον ἐνσάββα ὁ μητροπολίτης τε καὶ πρέσβυς ὁ Νεάγωγος καὶ ὁ πρωτοπάπας».

litul fusese recunoscut în țară (1). Sosirea mitropolitului și a delegaților moldoveni la Constantinopol a trebuit să aibă loc înainte de 27 Noemvrie 1437 (2), dată la care împăratul, patriarhul, dimpreună cu o suită numeroasă de laici și clerici, plecară spre Italia. Cu ei s'a imbarcat și mitropolitul Moldovei, căci Syropulos ne spune că între alți prelați aleși de patriarh pentru a merge la sinod era și *ὁ Μολδοβλαχίας* (3).

Sinodul s'a deschis la 10 Ianuarie 1438 la Ferrara, dar orientalii nu sosiră decât pe la începutul lui Martie. Cu ocaziunea așezării membrilor sinodului la locurile ce se designaseră, în sala de ședințe, fiecăruia în parte, aflăm, dintr'o scriere contimporană (4), că mitropolitul Moldovei se numia Damian, că ținea locul celui al Sevastei și că avea să ocupe, între mitropoliții așezați după delegații patriarhali, locul al optulea, îndată după Iosif al Amasiei (5).—În timpul cât sinodul își ținu ședințele la Ferrara, mitropolitul Moldovei este pomenit de Syropulos de două ori. Odată ca făcând parte din delegațiunea care merse la împărat spre a-i spune că Papa îi îndeamnă să ia parte la ședințe și să nu stea neactivi, cum și spre a-i comunica că prelații greci sânt lipsiți de mijloace, că nu li se dă întreținerea, etc. (6). A doua oară, către finea anului 1438, când era vorba ca să se mute sinodul la Florența. Prelații greci se adunaseră la patriarh și discutaseră asupra situației. La urmă se alese o delegație care să meargă la împărat și să-i comunice că unire cu Latinii nu se poate face, de vreme ce aceștia nu lasă nimic din socotințele lor, că ei nu văd pentru ce ar mai rămâne mai departe, mai ales acum, când

(1) Ch. Auner, op. cit. p. 16.

(2) G. Phrantzes, op. cit. p. 176—177.

(3) Syropulos, op. cit. p. 59.

(4) Este scrierea favorabilă unirei făcută la Florența: 'H ἀγία καὶ οἰκουμένη ἐν Φλωρεντία σύνοδος, atribuită (Krumbacher, *Geschichte der byz. Lit.*, pp. 121—122) mitropolitului de Mitilene, Dorotei.

(5) Mansi, *Amplissima collectio conciliorum*, tom. 31¹ ann. 1431—1440, Paris et Leipzig 1906, H. Welter, coll. 475—476.

(6) Syropulos, op. cit. p. 147.

capitala ar putea să cadă, în absența căpeteniilor, în mâinile Turcilor. Între cei pe care patriarhul Iosif îi designă ca să facă parte din această delegațiune importantă este și mitropolitul Moldovei (1).

Cu începutul anului 1439 sinodul, din motive financiare, sanitare și militare, fu mutat la Florența. Și aci mitropolitul Moldovei e pomenit în trei rânduri de Syropulos. Odată ca făcând parte din delegația care avea să comunice împăratului lipsa de mijloace a prelaților ortodocși și imposibilitatea unei înțelegeri cu Latinii, și să-i amintească de întoarcerea în patrie (2). A doua oară, pe când se discuta asupra formulei purcederii sfântului Duh, pe lângă Syropulos și episcopul Anhialului, fu și mitropolitul Moldovei care nu se învoi cu formula propusă (3). A treia oară ni se spune că mitropolitul Moldovei fu acela care dimpreună cu al Târnovei și cu al Amasiei au votat, la 30 Mai 1439, în contra adaosului *filioque*. Lucrul acesta le-a atras muștrări din partea patriarhului. În urmă prelații s'au scuzat și patriarhul i-a îndemnat să fie de părerea lui (4). Se vede din acestea că mitropolitul Damian a avut oarecare rol între membri sinodului și că a ținut, pe cât i-a fost posibil, la învățătura ortodoxă. Ca și el, și delegatul principelui Moldovei nu înclina spre unire. Totuși grație stăruințelor împăratului se hotărî și acesta în cele din urmă pentru unire. La întrunirea dela 3 Iunie (5), ținută la împărat, se declară pentru unire după ceilalți delegați și „Neagoe ca deputat al voevodului Moldovlahiei“ (6). Neagoe „deputatul voevodului Moldovlahiei“ a și existat într'adevăr. Un boier moldovean

(1) Syropulos, op. cit. p. 189.

(2) Syropulos, op. cit. p. 227.

(3) Syropulos, op. cit. p. 242.

(4) Syropulos, op. cit. p. 260—261.

(5) Asupra datei cfr. Ch. Auner, op. cit. n. 1^a dela p. 19.

(6) Syropulos, op. cit. p. 268: „Ἐὶτά ἤρωτήθησαν οἱ πρέσβεις καὶ θῶκαν γνώμην στέργειν τὴν ἑνωσιν, πρῶτος μὲν ὁ Μενόνας ὡς ἀπὸ τοῦ ἀεσπότητος κυροῦ Θεοδοῦρου καὶ ὑστερον ὁ Νεαγώγης ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μοιδοβλαχίας.“

cu acest nume și având funcția de logofăt este pomenit în mai multe documente interne din acest timp, (1) unele chiar din vremea sinodului florentin (2).

După discuții îndelungate, dar mai ales în urma presiunilor făcute de împărat, se iscălește la 5 Iulie 1439, de 115 Latini și 33 Greci, decretul pentru unirea bisericilor. Între iscălituri găsim două care ne privesc, una: „Smeritul mitropolit al Moldovlahiei, și ținând locul celui al Sevastei, Damian, mulțumit, am scris“ (3) și alta: „Protopopul Constantin, și vicar al mitropolitului Moldovlahiei am scris“ (4). Abia cu această ocaziune aflăm că protopopul care venise la sinod cu mitropolitul Damian se numia Constantin.

Dar nu numai din izvoare de proveniență grecească ci și din documente de origină latină căpătăm știre despre participarea Moldovei la sinodul din Florența. În arhivele din Roma d-l N. Iorga a găsit trei mandate de plată, achitate de vistieria papală, pentru niște sume ce fuseseră

(1) Hurmuzaki, *Documente I*, partea 2. Într'un document din 1434 pp. 850—851, într'altul iarăși din 1434, pp. 852—853; într'altul tot din 1434, pp. 853—855. Aceste documente emană dela Domnitorul Ștefan. Într'altul din 1436, dela Iliș Vv., *Ibidem*, pp. 869—871. Tot dela Iliș din 1438, Wickenhauser, *Bohotin*, Wien 1874, p. 65. Tot dela Iliș din 1439 Hurmuzaki, pp. 876—877. Din 1442 dela Iliș, *Ibidem*, pp. 878—879; din 1443 dela Ștefan, *Ibid.* pp. 880—882.

(2) Dacă e menționat ca martor și în documente din 1438 și 1439, când se află la sinod, apoi aceasta se făcea, fiindcă așa era formula documentului: de a înșira pe toți boerii din divan, une ori, cum e și cazul de față, chiar când nu erau prezenți la redactarea documentului; cfr. și Ch. Auner, op. cit. p. 12.

(3) Ἡ ἀγία καὶ ἀκαθάρτη ἐν Φλωρεντία σύνοδος, apud Mansi, *Amplissima collectio conciliorum*, col. 1036. „Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μολδοβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας, Δαμιανός, ἄρχιεπὸς, ὑπεγράψα“.

(4) *Ibidem*, col. 1040 „Ὁ πρωτοπαπῆς Κωνσταντῖνος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μολδοβλαχίας“. Iscăliturile au fost reproduse în *Arhiva* dela Iași anul V, p. 557 sequ. În *Biserica ortodoxă română* anul XIII, pp. 140—151, pe lângă iscălituri se află și deciziunea sinodului florentin, publicate de d-l C. Erbiceanu după o ediție veche (din 1577 de Zanetti) a scrierii Ἡ ἀγία etc.

date în deosebite timpuri delegaților moldoveni prezenți la sinod (1). În cel de al treilea dintre ele, cu data de 24 Octombrie 1439 (2), ni se spune că se dăduse suma de 138 florini de aur lui Neagoe (numit în mandat Nagor) pentru a se întoarce el și tovarășul său, dimpreună cu servitorii: șapte persoane la număr, dela Florența la Venetia. La această sumă li se mai dăduse ceva pentru întreținere, în total 162 florini (3). Din acest mandat vedem că pe lângă Neagoe se mai afla un atașat „socius“ și cinci servitori.

Într'un alt document emanând din cancelaria papală, însuși papa Eugeniu IV, într'o scrisoare din 1439 către Friedrich de Austria, confirmă participarea Românilor (moldoveni) la sinodul din Florența (4).

De sinodul dela Florența și de o participare a Moldovei la el au știri necomplete, sau intortochind și schimbând fapte și date, și cronicile (5) și tradiția moldoveană (6).

(1) N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVème siècle*, 2^{série}, pp. 9—10 „oratoribus Blachorum“, pp. 12—13 „ambassiatoribus Blachorum“.

(2) Suma nu s'a dat de vistieria papală delegaților moldoveni în mână, ci aceluia cari plătiseră la timp pe delegați, și cari acum își ridicau numai banii dela tesaurul papal, deaceia data de 26 Octombrie, adică după închiderea sinodului, cfr. Ch. Auner, op. cit. pp. 16—17.

(3) N. Iorga, *Notes et extraits*, 2^{série}, p. 599.

(4) Hurmuzaki, *Documente* I, partea 2, pp. 661—663.

(5) „Cronica și analele putnene“ (în I. Bogdan: *Vechile cronice moldovenesti*, pp. 148 și 194) au și ele știri despre „soborul din Florantia“, unde „se duse împăratul grecesc și patriarhul Țarigradului și mare mulțime de mitropolii“ „la papa vechiului Rîm“—însă îl pun pe vremea lui Alexandrel (1449—1455). Ureche (*Letopisețele României* I, 139) pune în anul 1432 (6940), adică în timpul lui Alexandru cel Bun, „soborul ce s'au adunat în Florentina“; el nu știe să ne spună cari au fost delegații Moldovei la acest sinod. În locul acestora însă pune pe „Grigorie Țamblic“, care a fost într'adevăr la un sinod apusean, anume la cel din Constanța, nu la cel din Florența, și care a murit, cum am văzut, în 1420.

(6) Consignată de Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, pp. 146 și 158, partea II). După această tradiție, la sinodul din Florența a fost și mitropolitul de atunci al Moldovei care a și subscriș—cu toată opu-

După ce fu semnată unirea făcută la sinodul din Florența, delegații orientali, atât bisericești cât și civili, au trebuit să plece în patrie. — Reprezentanții moldoveni la acest sinod s'au întors și ei acasă. Logofătul Neagoe, care se declarase pentru unire, se întâlnește într'adevăr în câteva documente interne și după anul 1439 (1) Cu el odată, sau îndată după el, a trebuit să se înapoieze și mitropolitul Damian (2) și protopopul Constantin. Faptul că delegații aceștia bisericești porniseră din țară dimpreună cu cei civili, cu știrea și invoirea Domnitorilor de atunci Iliș și Ștefan, fiii lui Alexandru cel Bun, ne face să presupunem — deocamdată — că ei au trebuit, — oricare ar fi fost impresia pe care ar fi produs-o în țară aderarea lor la unire, — să se întoarcă înapoi. Și cu atât mai mult sântem îndreptățiți să presupunem aceasta, cu cât și în 1439—1440, ca și în 1436—1437, când plecaseră la sinod, se aflau pe scaunul Moldovii tot aceiași Domni, Iliș cu fratele său Ștefan ca coregent (3). Presupunerea aceasta însă găsește o confirmare în spusele unei vechi cronice moldovenesti, cea dela Putna, care vorbind de întoarcerea celor cari participaseră la si-

nerea solilor lui Alexandru cel Bun, spune Cantemir, după tradiție—actele acelu sinod. Că tradiția s'a născut și păstrat într'o mănăstire ortodoxă ne-o spune felul în care vorbește de mitropolit: „un om simplu“ „care s'a lăsat a se amăgi prin promisiunile papei“. Decretele sinodului erau «mincinoase și capțioase» iar solii — cari nu sânt ai lui Alexandru cel Bun mort în 1432, ci ai fiilor săi — nu puteau decât să protesteze în contra subscrierii, lucru pe care l-am văzut că nu a avut loc, ba din contră, delegatul Moldovei, Neagoe, am văzut mai sus că a primit unirea.

(1) Hurmuzaki, *Documente*, I, 2. pp. 878—879, într'un document al lui Iliș și Ștefan din anul 1442. — *Ibidem*, pp. 880—882 într'un document al lui Ștefan din 1443. *Ibidem*, pp. 882—884 într'un document al lui Ștefan din 1443. *Ibidem*, pp. 884—886 într'un document al lui Ștefan din 1443.

(2) Afirmățiunea contrară, făcută de Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, pp. 144 și 158) s'a dovedit (Golubinski, op. cit., p. 38 și Ch. Auner, op. cit., p. 24) că nu e întemeiată.

(3) N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 534.

nodul din Florența, spune despre cei ce au fost ademeniți la acest sinod de Latini că „s'au întors cu bărbile tunse“ (1), cuvinte cari nu se pot raporta, pentru Moldova și de o cronică scrisă în Moldova, decât la mitropolitul Damian și la protopopul Constantin (2), cari subscriseseră într'adevăr actul de unire.

Nepornind din convingere intimă, și fiind bazată numai pe combinațiuni politice nerealizate (3) și nerealizabile (4), unirea, făcută la sinodul din Florența, nu avu urmări în lumea ortodoxă. De ea se lepădă mai întâi (în anul 1441) Rusia (5). În 1443 se lepădară de ea și cei trei patriarhi orientali (6). Văzând că nu capătă așteptatele mijloace pentru salvarea statului său, împăratul Ioan VIII Paleologul nu mai ajută în străduințele lor unioniste pe patriarhii favorabili unirei: Mitrofan de Cyzic (1440—43) și Grigorie Mammias (1445—1450) (7), și cu toate că nu a publicat decretul de unire (8), fiindu-i teamă de deslănțuirea unei furtuni prea violente din partea ortodocșilor, totuși împăratul, ca unul care făcuse unirea, a menținut-o cel puțin de formă până la moartea sa, întâmplată în 1448 Octomvrie 31 (9).

Legăturile bisericești cu Bizanțul împăratului Ioan VIII pe de o parte, iar pe de alta relațiunile politice de atunci ale Moldovei cu Polonia catolică — în atárnarea lor de Poloni Domnitorii Iliăș și Ștefan se înglodaseră adânc (10) —

(1) I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești*, pp. 144 și 194.

(2) N. Iorga, *Istoria literaturii române* II, p. 535.

(3) Trimiterea de ajutoare din Apus prin stăruințele Papei.

(4) Cu armata regelui Ungariei și Poloniei, Vladislav, avea să coopereze și o flotă burgundă-papală (cf. W. Norden, *Das Papsttum und Byzanz*, p. 720). Vladislav însă este bătut și ucis în 1444 la Varna; cf. H. Gelzer, *Abriss*, în *Krumbacher Geschichte der byz. Litt.*, p. 1064.

(5) Th. Frommann, *Kritische Beiträge*, 124 squ. și 186 squ.

(6) W. Norden, op. cit., p. 717.

(7) W. Norden, op. cit., p. 718—719.

(8) Baronius, *Annales ecclesiastici*, tom. XXVIII, p. 549.

(9) Phrantzes, op. cit., p. 203.

(10) N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes*, I, p. 311.

au fost cauzele pentru care socotim că nu s'a putut produce imediat și în Moldova o mișcare antiunionistă, o lepădare de această unire, cum s'a întâmplat, de pildă, în Rusia. Mitropolitul Damian, cu toate că semnase actul de unire în Florența, a rămas și mai departe mitropolit al Moldovei: Domnitorii de atunci, instrumente docile ale Poloniei, neputând să ia măsuri în contra lui personal, sau în contra unirii primită de însăși patriarhia constantinopolitană. Că Damian a rămas și mai departe mitropolit al Moldovei, ne o spun actele sinodului ținut în Constantinopol la 1450, unde el apare tot ca mitropolit al Moldovei (1). Mărturia aceasta însă ne interesează nu numai pentru că adeverește faptul că Damian a rămas mitropolit până în 1450, ci și pentru cuvântul că ea este în acelaș timp și o lepădare a lui de unirea iscălită la Florența, care lepădare, întocmai ca și primirea unirei, a fost pricinuită de legăturile bisericești cu Bizanțul. După moartea lui Ioan VIII Paleologul urmă pe tron fratele său Constantin XI (1448-53) (2), ultimul împărat bizantin. Schimbarea aceasta la tron făcu posibilă o mișcare a contrarilor unirei, cari formau majoritatea clerului și întreg poporul. Patriarhul unionist Grigorie Mamas este alungat în 1450, an în care se țin în Constantinopol un sinod (3), care se pronunță în contra unirei de la Florența. Fie din cauză că nu i-a îngăduit Domnitorul, — și Domn în Moldova era în acest timp Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, care cu Polonia numai în bune relațiuni nu era (4), — fie din cauză de boală sau de bătrânețe, mitropolitul Damian nu participă în persoană la sinodul din Constantinopol. El însărcină însă pe mitropolitul Ni-

(1) Leo Allatius, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Colonia 1648, col. 1387. — Patriarhul Dositei al Ierusalimului: *Τόμος καταλλαγής*, Iași 1692-1694, p. 520.

(2) Gelzer, l. c., p. 1065-66.

(3) Asupra acestui sinod cf. Frommann, op. cit., p. 201; Norden, op. cit., p. 719 și Ch. Auner, pp. 24-25.

(4) N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes* I, pp. 322-23.

comidiei, Macarie, să iscălească în numele lui decisiunile sinodului (1). — Abia acum, după ce și Bizanțul se lepădase de unire și după ce și Domnul rupsese legăturile cu Polonia, a putut să se facă și în Moldova o mișcare antiunionistă, a putut să aibă loc o lepădare de unire, și chiar să se țină un sinod (2), pe la anul 1451 (3).

Mitropolitul Damian incetează din viață chiar în acest an, 1451 (4). Pe scaunul mitropolitan al Moldovei se află în 1452 *Teoctist I*.

Precum asupra lui Damian nu avem date suficiente spre a spune sigur de ce origine era, tot așa și asupra urmașului său Teoctist nu putem spune dacă era sau nu Român. Pomelnicul mitropoliei Moldovei îl face slav de origină (5); aceasta însă provine din faptul că Teoctist și-a primit hirotonia dela un patriarh „sârbesc“ (6). Este probabil însă ca Teoctist să fi ajuns pe scaunul mitropolitan, venind din mănăstirea Neamțu (7). Pentru întâiași dată mitropolitul Teoctist se întâlnește în două documente interne din anul 1455 Iulie 20 (8). Totuși el trebuie să se fi urcat pe scaunul mitropolitan încă din anul 1452; căci o versiune inedită a cronicei lui Ureche, pe care a semnalat-o dl N. Iorga (9),

(1) Allatius, op. cit. col. 1387 și Dositei, op. cit. p. 520 «Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος, ἔχων καὶ τὸν λόγον τοῦ Δαμιανῶ Μολδοβλαχίας».

(2) Patriarhul Ierusalimului Dositei e drept că vorbește despre un asemenea sinod (în *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχεσάντων*, București 1715, p. 910 și indicele dela p. 568; pasajul respectiv în traducere franceză la Ch. Auner, op. cit. p. 28) care s'ar fi ținut în Moldova, dar el trăește și scrie peste două secole și jumătate mai târziu decât evenimentele de care vorbește.

(3) Ch. Auner, op. cit. p. 38.

(4) N. Iorga, *Istoria literaturii române* II, p. 535.

(5) Sinodical lui Iacob Putneanu, la C. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei*, p. LX.

(6) N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 618.

(7) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, p. 14—15.

(8) Uljanickij, *Materialy*, p. 84 și Codrescu *Uricar*, XI, p. 10 și 80.

(9) N. Iorga, *Istoria literaturii române* II, p. 536.

spune că Teoctist a stat în scaunul mitropolitan douăzeci și cinci de ani (1), și odată ce știm sigur data morții lui, care e anul 1477, cum o să vedem mai jos, anul 1452 trebuie luat ca an al suirei lui pe scaunul mitropolitan.

Cronicele moldovenești (și cea putneană și cea moldopolonă și cea sârbo-moldovenească, precum și adnotațiunea lui Eustratie Logofătul la cronica lui Ureche) sânt unanime în a ne spune că Teoctist a fost sfințit mitropolit pe vremea lui Alexandru Voevod (2) de către patriarhul „sârbesc“ Nicodim (3). — Acest patriarh „sârbesc“ nu este însă cel sârbesc propriu zis, ci cel din Ohrida. Și într'adevăr, în anul 1452 este constatată existența unui patriarh al Ohridei, care se numea Nicodim (4). — Ceea ce a determinat pe Moldoveni să se îndrepteze, acum în 1452, pentru sfințirea mitropolitului Teoctist, spre Ohrida, era starea precară a împărăției bizantine și cu aceasta și a patriarhiei constantinopolitane. Partea cea mai mare a teritoriului european din împărăția bizantină era cuprinsă deja de Turci la 1451, când ajunge sultan Mahomed II. În anul 1452, sultanul se hotări să pună capăt imperiului bizantin și începu chiar din acel an pregătirile. Un castel fu zidit atunci de Turci la un loc potrivit, așa că orice comunicațiune cu nordul era cu desăvârșire întreruptă (5). În astfel de împrejurări e foarte explicabil că Moldovenii au trebuit să-și îndrepteze aiurea privirile lor, când aveau nevoie de a li se sfinți mitropolitul. Se va fi dus, poate, o delegație moldoveană și

(1) „Văleato sūne noe. pristāvitus'au Teoctist mitropolitul de Suceava carele au ținut scaunul 25 de ani“ (Ms. 174 dela Academia Română, fil. 37 b).

(2) Este Alexăndrel, fiul lui Iliăș, Domn al Moldovii între 1449—1455. Asupra-i vezi lucrarea *Alexăndrel-Vodă și Bogdan-Vodă* de V. Părvan, Buc. 1905.

(3) I. Bogdan, *Vechile cronice*, pp. 144 și 149, 174 și 224. Acelaș *Cronice inedite*, pp. 96 și 102. — M. Cogălniceanu, *Letopisește*, vol. I, p. 147, n. 1.

(4) H. Gelzer, *Das Patriarchat von Achrida*, Leipzig 1902, p. 15.

(5) H. Gelzer, *Abriss* op. cit. p. 1066.

la Constantinopol, precum ne spune,—întortochind și schimbând însă faptele,—adnotațiunea lui Miron Costin (1) la cronica lui Ureche, dar nefiindu-i posibil să răzbată în capitală, a trebuit să se îndrepteze aiurea.

În urma distrugerii statului bulgar de Turci și a desființării patriarhiei bulgare, arhiepiscopia autocefală a Ohridei își întinde iar jurisdicțiunea sa în peninsula balcanică, ajungând chiar până la Dunăre. Vechile drepturi ale patriarhiei din Ohrida fură din nou confirmate la 1410 de împăratul bizantin, iar arhiepiscopul de atunci al Ohridei Matei, sfinți mitropoliți pentru Sofia și Vidin. Către mijlocul secolului al XV, deci tocmai pe timpul de care ne ocupăm, autoritatea patriarhiei de Ohrida crescă și mai mult, în urma cuceririi despotatului sârbesc de Turci la 1459, când patriarhul sârbesc de Ipék fu supus bisericii de Ohrida, pe motiv că autocefalia bisericii sârbești nu era recunoscută de nici un sinod ecumenic (2).

(1) M. Cogălniceanu, *Letopisețe*, vol. I, p. 140, nota. — Miron Costin vorbește aci de o solie, care având în frunte pe Grigore Țamblic, a fost trimisă de Alexandru-cel-Bun în anul 1427 la Constantinopol, ca de acolo să plece apoi la sinodul de unire. „N'au aflat solii lui Alexandru Vodă nici pre Patriarhul nice pre împăratul la Țarigrad; ce iar se întorceau neisprăvind nemica, nu le-au părut a fi cu cale, ce s'au dus la Ohrida și dându-și solia la dânsul, că erau trimiși pentru învățătura legii, luat-au de acolo și preoți și cărți sârbești de toată orânduiala bisericii“. Solia aceasta însă e pusă de Miron Costin în legătură cu sinodul de unire la care ar fi fost trimis Țamblic, care murise în 1420, și la care Moldovenii nu ar fi participat, fiindcă n'au ajuns la timp la Țarigrad, pe când noi știm pozitiv că au ajuns la timp și au luat și parte la sinod. Miron Costin confundă aci două solii, una pentru participarea la sinod, alta pentru sfințirea lui Teoctist; căci Dumitru Cantemir, consignând (*Descriptio Moldaviae*, pp. 144 și 152) o tradițiune de sorginte bisericească, cum am arătat mai sus, atribue lui Teoctist, aceea ce Miron Costin atribuia lui Țamblic, adică legături bisericești cu Ohrida, și aducerea de preoți și cărți slave, făcând din aceasta un eveniment, care are loc nu înainte, ci după sinodul din Florența (cf. Ch. Auner, op. cit., p. 26).

(2) K. J. Jireček în *Byzantinische Zeitschrift* an. XIII, p. 198.

În astfel de împrejurări înțelegem de ce delegația moldoveană s'a dus la Ohrida, care era acum, după patriarhia constantinopolitană, cea mai indicată, și dela care s'a și obținut sfințirea mitropolitului Teoctist de către patriarhul de atunci Nicodim.

Cronicele moldovenești, punând urcarea mitropolitului Teoctist pe vremea lui Alexăndrel-Vodă, par a ne spune în acelaș timp, prin aceasta, că acest Domn l'a pus pe scaun sau îi a înlesnit urcarea: după uciderea lui Bogdan II la Reuseni (16 Octomvrie 1451) își dispută domnia Moldovei Petru Aron, ucigașul lui Bogdan II, și Alexăndrel, fiul lui Iliăș, până ce în cele din urmă (1455) Alexăndrel e bătut de Petru Aron și alungat (1). Atunci boerii țerii în frunte cu mitropolitul Teoctist trec pe partea invingătorului Petru Aron. În documente (publicate) (2) întâlnim pentru întâiași dată pe mitropolitul Teoctist, făcând parte din sfatul lui Petru Aron și fiind pus înaintea tuturor boerilor și imediat după Domn, în două documente din 20 Iulie 1455 (3). Tot în anul 1455 și anume la 23 August și la 29 August întâlnim pe mitropolitul Teoctist în alte două documente (4). În anul următor 1456 mitropolitul Teoctist figurează în fruntea boierilor ce compun sfatul lui Petru Aron, iarăși în două documente, amândouă din 13 Iunie: prin cel dintâiu se „răscumpără“ Moldova dela Turci, plătind anual 2.000 de ducați (5), căci sultanul Mahomed II, cerând dela Petru Aron haraciū fricosul Domn întrebasese pe mitropolitul Teoctist și pe boeri,

(1) D. Onciul, *Geschichte der Bukovina* p. 27.—N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I, 323 V. Pârvan *Alexăndrel-Vodă* pp. 65—81.

(2) Într'un regist făcut de răposatul prof. Ureche de pe un document ce ar fi existând la Creditul rural (cfr. V. Pârvan. *Alexăndrel-Vodă* pp. 82, 83 și 93) mitropolitul Teoctist e pomenit pentru prima oară la 5 Iunie 1455 într'un document ce emană dela Petru Aron, în împrejurimea căruia se află deja la această dată.

(3) Uljanickij *Materialy* p. 84. Codrescu, *Uricar* XI p. 10 și 80.

(4) Academia română mss. 123|LXXVI și Peciți 158.

(5) Uljanickij *Materialy* 86 — 88. Hurmuzaki, *Documente* II³, pp. 669 — 671.

cerându-le sfatul ⁽¹⁾ și se învoise a-i plăti amintita sumă; cel de al doilea eră o donațiune făcută mănăstirei Moldovița de Petru Aron ⁽²⁾. Când în April 1457 ⁽³⁾ Ștefan-cel-Mare bătù și alungă pe ucigașul părintelui său, luându-i domnia, mitropolitul Teoctist dimpreună cu boerii, clerul și poporul se întruniră la locul ce se cheamă Direptate pe Siret „și cu voia tuturor l'au ridicat Domn și l-au pomăzuit de Domnie Teoctist mitropolitul ⁽⁴⁾“.

Începând chiar din anul ce urmă suirei lui Ștefan-cel-Mare pe tron, mitropolitul Teoctist se întâlnește apoi în numeroase documente, ce emană dela Ștefan-cel-Mare. Așa în 1458 (la 13 Martie ⁽⁵⁾ și la 8 Iunie) ⁽⁶⁾, în 1460 (la 23 Aprilie ⁽⁷⁾ la 12 Iunie ⁽⁸⁾ și la 5 Decemvrie ⁽⁹⁾, în 1461 (la 12 August ⁽¹⁰⁾ și la 5 Octomvrie ⁽¹¹⁾, în 1462 (la 2 Martie) ⁽¹²⁾ și 15 Mai ⁽¹³⁾, în 1463 (la 12 Septemvrie) ⁽¹⁴⁾ în 1464 (la 11 Iunie ⁽¹⁵⁾, în 1468 (la 28 Iulie) ⁽¹⁶⁾, în 1470 (la 7 Mai) ⁽¹⁷⁾, la 10 August ⁽¹⁸⁾,

(1) N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I, 324.

(2) Melchisedec *Cronica Romanului* p. 114.

(3) N. Iorga, *Geschichte des rumän. Volkes* I, 326, II, 535.

(4) M. Cogălniceanu, *Letopisețe* I, p. 152 și I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti* pp. 144 și 194.

(5) Arhivele Statului, secția istorică; documentul a fost publicat de curând de St. Nicolaescu *Documente slavo-române* p. 116.

(6) Academia română *ms* 32/VII.

(7) *Arhiva istorică* I, 2 p. 6 și St. Nicolaescu, *Documente* op. cit. pp. 145—146.

(8) Hurmuzaki, *Documente* II², pp. 685—686.

(9) *Arhiva dela Iași* an. XV p. 252.

(10) Codrescu, *Uricar* VI, p. 84.

(11) G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, p. 91.

(12) Hurmuzaki, *Documente* II², 146 și 697—698.

(13) Codrescu, *Uricar* X p. 147, și XXIII p. 1.

(14) Wickenhauser, *Bisthum Radautz* p. 6—7 N. Iorga, *Studii și documente* V 385—86.

(15) Melchisedec, *Cronica Hușilor*, II, p. 8 sequ.

(16) Uljanickij, *Materialy* p. 107 și Hurmuzaki, *Documente* II², pp. 705—707,

(17) *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* an. VII, p. 377.

(18) Uljanickij *Materialy* p. 108 și Hurmuzaki, *Documente* II² pp. 707—708.

la 10 Septemvrie (1) și fără indicarea lunei (2), în 1472, (3) și în 1475 (la 27 Octomvrie) (4). Aceasta ne arată că mitropolitul Teoctist s'a bucurat de încrederea lui Ștefan-cel-Mare, figurând în fruntea boierilor ce alcătuiau sfatul Domnitorului. Ba jurământul de fidelitate al Moldovei către regele Poloniei, Cazimir, este prestat, la 2 Martie 1462, de mitropolitul Moldovei, Teoctist, în fruntea tuturor slujbașilor bisericеști și civili ai țerii (5).

Dela Alexandru ce Bun (6) incoace donațiuni s'au făcut puține mitropoliei Moldovei. În afară de satul Avereștii, hărăzit mitropoliei de Ștefan-Vodă la 1434 April 11, (7) — care pare a fi mai mult o confirmare —; în afară de privilegiarea și acordarea de scutiri poslușnicilor mitropoliei la 8 Aprilie 1444, tot de Ștefan-Voevod (8); în afară de confirmarea niștor țigani dăruiți de Iliăș-Voevod mitropoliei și întăriți de fiul său Alexăndrel la 5 Martie 1453 (9), nu se mai cunosc alte danii făcute mitropoliei Moldovei până la Ștefan-cel-Mare. Nu se împlinise încă nici un an dela urcarea lui Ștefan-cel-Mare pe tronul Moldovei, și vedem pe acest Domn că confirmă, la 12 Martie 1458, stăpânirea mitropoliei Moldovii peste toate moșiile, ce le avea până atunci, parte fiind dăruite, parte cumpărate și parte schimbate (10). Acestea erau Vlădeni cu mori, Sărbii pe apa Siretului, Avereștii cu morii,

(1) Codrescu, *Uricar* XI p. 92.

(2) *Analele Academiei Române* seria II t. VII sect. II pp. 250—251.

(3) *Revista p. Istorie, Archeologie și Filologie*. an VII 374—375.

(4) Wickenhauser, *Humor* p. 86.

(5) Hurmuzaki, *Documente* II², pp. 146 și 697—698.

(6) Pe lângă donațiunile amintite, Alexandru-cel-Bun mai dăruise mitropoliei din Suceava și satul Grecii la Siret sub târgul Siretului (N. Iorga *Studii și documente* V p. 211.

(7) Index Zolkieviensis în *Candela* III, p. 690 și *Revista teologică* IV, 14 p. 110.

(8) Index Zolkieviensis în *Candela* III, p. 687.

(9) Index Zolkiev. *Candela* III p. 690.

(10) *Revista teologică* IV, 14 p. 110; Wickenhauser. *St. Onofri* p. 197. N. Iorga *Studii și documente* V, pp. 385—386.

Mihăeștii cu mori și apartenențele, Vereșecanii cu mori pe Siret, Ungurenii, o prisacă, viile dela Uhrilov, Jicovul-mic. Confirmând stăpânirea mitropoliei preste toate acestea, Ștefan-cel-Mare mai adaogă dela sine șease sălașe de țigani, pe care el îi dăruiește mitropoliei (1). După toată probabilitatea confirmarea acestor proprietăți ale mitropoliei, ca și sporirea lor, se datorește influenței sau stăruinții mitropolitului Teoctist; căci la 12 Martie 1458 se face de Domn această confirmare și adăogire de proprietăți, iar a doua zi, la 13 Martie, avem primul act dela Ștefan-cel-Mare, în care mitropolitul Teoctist e pus în fruntea boierilor din sfatul Domnului (2) Ștefan-cel-Mare face și mai târziu alte donațiuni mitropoliei din Suceava, probabil tot la îndemnul, stăruința sau influența mitropolitului Teoctist. Așa mai întâi la 1 Iulie 1460 Ștefan-cel-Mare orînduiește ca țiganii poslușnici ai mitropoliei din Suceava să fie întrebuințați numai la slujbele mitropoliei (3); se vede că acești țigani se mai întrebuințau și la alte servicii, ceea ce va fi îndemnat pe mitropolit să intervină la Domn spre a lua o astfel de hotărîre. După aceasta la 15 Ianuarie 1465 Ștefan-cel-Mare dăruiește mitropoliei o prisacă (4), la 11 Aprilie 1465 dăruiește satul Mihăești cu mori (5). La îndemnul mitropolitului Teoctist a început Ștefan-cel-Mare, în 1466, zidirea mănăstirii Putna (6), care fî sfințită apoi cu mare pompă de mitropolitul Teoctist și de mulți alți clerici (7) la 3 Septemvrie 1469. Tot prin îndemnul

(1) Index Zolkieviensis in *Candela* III, p. 551 și *Revista teologică* IV, 14, p. 110.

(2) Arhivele Statului, Secția istorică, publicat de St. Nicolaescu, *Documente slavo-rom.* p. 116—121.

(3) Index Zolkieviensis, in *Candela* III, p. 552.

(4) Index Zolkieviensis, *Candela* III p. 550 și *Revista teologică*. IV, 14 p. 111.

(5) *Ibidem* p. 552. *Ibidem* p. 110.

(6) N. Iorga. *Geschichte des rumänischen Volkes* I. 337.

(7) I. Bogdan *Vechile cronice* pp. 175, 225 N. Iorga *Istoria lui Ștefan-cel-Mare* p. 126-127 și 325 cu privire la data. Cogălniceanu. *Letopisește* I p. 157.

lui Teoctist va fi construit Ștefan cel Mare și acele numeroase biserici și mănăstiri, cu cari acest Domn învingător a acoperit pământul Moldovei (d). Mitropolitul Teoctist moare în anul 1477 Noemvrie 18 și este înmormântat în mănăstirea Putna (2).

Pe mormântul mitropolitului Teoctist Ștefan cel Mare a pus piatra mormântală, cu inscripție, păstrată (3).

Pe lângă rolul politic însemnat ce pare a-l fi jucat mai ales pe vremea lui Ștefan cel Mare—căci aceasta credem că însemnează aparițiunea lui în numeroase documente ale acestui Domn—mitropolitul Teoctist a mai avut și o influență culturală în Moldova. Din timpul păstoriei lui încep să înflorească studiile de slavonește în Moldova. La îndemnul lui mulți călugări din mănăstiri consacră acestor studii viața lor liniștită și singuratecă; un șir neîntrerupt de cărturari pornește din timpul păstoriei sale; cei dintâi dintre aceștia au fost discipoli ai acestui mitropolit (4). La promovarea acestei mișcări culturale nu puțin a contribuit și lungă și glorioasă domnie a lui Ștefan cel Mare, la adăpostul căreia se află răgazul și liniștea trebuitoare pentru o asemenea mișcare. În acelaș timp—tot la îndemnul mitropolitului Teoctist și prin învățătura de carte slavonă răspândită de el—un călugăr necunoscut începù să scrie slavonește în mănăstirea Putna cronica Țării Moldovei (5).

Urmaș al răposatului Teoctist, pe scaunul mitropolitan, fu mitropolitul *Gheorghe*. „*Și au stătut mitropolit în locul*

(1) N. Iorga. *Istoria literaturii române* II p. 536:

(2) I. Bogdan. *Vechile cronice* pp. 146 și 196; 252; *Cronice inedite* 96 și 102. Cogălniceanu. *Letopisețe* I p. 165.—N. Iorga. *Studii și documente* VI p. 618. Kozak, *Inschriften aus der Bukovina* p. 76. *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie* an II. vol. III p. 137.

(3) Melchisedec, în *Analele Academiei Române* ser. II. tom. VII, secția II, p. 217 și în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie* an. I vol. I, p. 253—254.

(4) *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie* an. II vol. III p. 133.

(5) N. Iorga, *Istoria literaturii române* II, 536. Acelaș *Istoria literaturii religioase* p. 14. Acelaș *Geschichte des rumän. Volkes* I, 337—338.

lui [Teoctist] *altul numit Gheorghe*", zice versiunea inedită a cronicei lui Ureche (1).—Acest Gheorghe fusese călugăr în mănăstirea Neamțului, din care cauză i s'a zis mai târziu „Nemțanul“ (2). „Rugătorul și părintele nostru kir Gheorghe mitropolitul Sucevei“ este atestat documentar abia în 1490, și anume într'un document din 15 Martie 1490 (3), cum și într'un alt document tot din 1490, dar fără indicarea lunei (4). Mitropolitul Gheorghe apare apoi în tractatul de pace și de alianță încheiat între Ștefan cel Mare și Albert, regele Poloniei, la 12 Iulie 1499 (5). De asemenea e pomenit mitropolitul Gheorghe într'un document din 1502 (6); în însemnarea pe un manuscris în anul 1503 (7). Și când pe lângă acestea mai citim și adaosul la cronica sârbo-moldovenească (8), care spune: „In anul 7019 (=1511) răposă-preaosfințitul mitropolit Kir Gheorghe cel bătrân, și dela moartea preaosfințitului Teoctist mitropolit până la Gheorghe mitropolitul sunt 34 de ani“, (9) aproape sântem tentați a susține că mitropolitul Gheorghe a păstorit în tot decursul celor 34 de ani, câți și sânt într'adevăr dela 1477 data morții lui Teoctist, până în 1511. Cu toate acestea registul unui document al lui Ștefan cel Mare din Octomvrie 1491 (10),

(1) Academia română, *mss* 174 fila 37 b.

(2) *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* an II, vol. III p. 137 și N. Iorga, *Istoria literaturii religioase* p. 15.

(3) Wickenhauser *Bisthum Radautz* p. 131. Codrescu, *Uricar XVIII* p. 59 și 64 D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna* pp 20—23.

(4) Melchisedec în *Analele Academiei române* ser. II, tom. VII, sect. II p. 250 Nu putem ști dacă acest document, indicat numai de Melchisedec, e tot cel de mai sus sau un altul.

(5) Hurmuzaki, *Documente* II², pp. 439—444 și 714—724.

(6) Nu din 1501 cum dă Melchisedec, *Anal. Acad. rom.* ser. II tom VII, sect. II, p. 250.

(7) *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* an. II vol III p. 133

(8) I. Bogdan, *Cronice inedite* pp. 96 și 102.

(9) Acelaș cuprins îl are și o însemnare de pe un manuscris dela mănăstirea Neamțu cfr. Melchisedec, *Catalog, Revista p. ist. arch. și fil.* an. II vol. III, p. 137.

(10) Publicat de Uljanickij, *Materialy* p. 118.

ne spune că în acest an era ca mitropolit al Moldovei un altul cu numele de Teoctist. De o greșeală de dată neputând fi vorba, (1) urmează că aci e vorba de persoana unui nou mitropolit al Moldovei, în anul 1491, pe care mitropolit trebuie să-l numim *Teoctist II* (2). Și de vreme ce în 1490 și 1499 e atestat ca mitropolit al Moldovei tot Gheorghe, căruia, atât adaosul expus al cronicei sârbo-moldovenești, cât și însemnarea de pe manuscrisul dela Neamțu (3) îi fac socoteala anilor trecuți dela moartea lui Teoctist până la moartea sa, și pe care îl denumesc „Gheoghe cel Bătrân“, prin acestea pare a ni se indica că păstoria lui Teoctist II, atestat, pre cât se cunoaște, numai în anul 1491, a fost de o scurtă durată, având probabil un caracter provisoriu: în timpul unei boale de care apoi va fi scăpat mitropolitul Gheorghe, sau în timpul retragerii la mănăstire a aceluiași mitropolit, din cauza, poate, a vreunei disgrății asupra căreia s'a revenit mai pe urmă. Nu înclinăm a face din mitropolitul Gheorghe din 1490 și din cel din 1499, 1502, 1503 două persoane deosibite, căci notița amintită, făcând cu ocazia morții acestui mitropolit socoteala anilor trecuți dela moartea lui Teoctist I până la moartea mitropolitului Gheorghe, vrea să ne spună prin aceasta că în tot sau în mai tot acest timp a păstorit același mitropolit pe care, probabil din cauza înaintatei sale vârste în anul când a murit, îl numește cel Bătrîn.—În timpul păstoriei din urmă a mitropolitului Gheorghe, Ștefancel Mare, aproape de capătul zilelor sale, hărăzește, la 26 August 1503, mitropoliei Sucevei, satul Mihăești, dimpreună cu mori și atenanțe (4). Mitropolitul Gheorghe moare, după

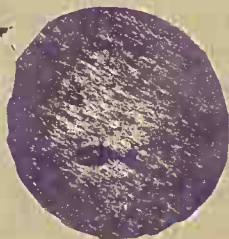
(1) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase* p. 15 n. 2 și *Istoria literaturii române*, II, p. 540 n. 1.

(2) I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești* p. 252.

(3) Aceasta din urmă greșind cu 4 ani, din cauza lăsării afară a țifrei unimilor.

(4) Index Zolkieviensis în *Candela* III, p. 689. După perilipsul din *Revista teologică* IV, 14, 110 e vorba numai de o întărire a stăpânirii mitropoliei peste satul Mihăești,

pomenita notiță, în anul 1511. Ca și predecesorul său Teoctist I, mitropolitul Gheorghe a avut discipoli, a făcut școală de cărturari, contribuind la mișcarea literară a aceluși timp. „Cu porunca și cu cheltuiala lui se scrie Pravila sf. Apostoli ca să-i fie lui de vecinică pomenire“ (1).

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

(1) Melchisedec, Catalog, *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie* an. II, vol. III, p. 137.

VERIFICAT
1987